

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК [305:378]:165.611(477)
DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-1.1

М. І. Воробка

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено проблемі інституалізації гендерних досліджень в Україні. З'ясовано, що інституціоналізація гендерних досліджень відбулася завдяки діяльності гендерних центрів, що виникли як жіночі громадські організації, головним чином при закладах вищої освіти. Через них відбувалося впровадження гендерного компонента в зміст навчання вищої школи, головним чином, шляхом внесення відповідних тем до змісту традиційних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, розробки спекурсів, залучення студентства до гендерних розвідок.

Проте, ці процеси, які зосереджені, головним чином, у великих академічних та університетських центрах України, не набули масового поширення, адже гендерний дискурс ставить під сумнів підходи, які традиційні для соціально-гуманітарних наук, сприймається як ворожий базовим, непорушним цінностям і нормам, оскільки дихотомія статей лежить в основі суспільства та в основі пізньомодерної картини світу. Осередки гендерних досліджень, які стали піонерами гендерної освіти в Україні, використовували у своїй роботі різноманітні форми просвітницької діяльності: організацію та проведення літніх шкіл і наукових читань; тренінгів; видання наукових періодичних видань; бібліотеки та бази даних; створення Всеукраїнської асоціації дослідників гендерної проблематики; започаткування Всеукраїнського конкурсу студентських і аспірантських робіт з гендерної проблематики тощо. Стислий огляд інтеграції гендерних досліджень у вітчизняну науку дає змогу нам зазначити, що цей процес відбувався завдяки ініціативі окремих ентузіастів, за підтримки закордонних фондів та міжнародних організацій, у формі центрів гендерної освіти. Початковий процес накопичення знання за правилом «додати жінку» в традиційні соціальні й гуманітарні дисципліни, яке виявило свою обмеженість. Постала необхідність оформлення жіночих досліджень як самостійних дослідницьких програм. В Україні інституціоналізація жіночих досліджень у систему вищої освіти через введення знань про жінок у традиційні науки викликало дискусію, адже жіноча тематика розчинялася у змісті класичних дисциплін. Водночас запровадження гендерної тематики до змісту навчання вищих навчальних закладів відбувалося, здебільшого, в закладах соціально-гуманітарного профілю, завдяки діяльності та ентузіазму окремих викладачів за ініціативи громадських та за підтримки міжнародних організацій.

Ключові слова: гендерні дослідження, інституалізація, гендерні центри, вища освіта.

Постановка проблеми. Становлення гендерних досліджень на теренах України відбувалося на площині вітчизняної наукової традиції досліджень проблем статі, що склалася з теоретичних надбань у галузях психології статі та статевих відмінностей, психології шлюбу та сім'ї, соціології сім'ї та статі.

Заснований на знанні феміністської теорії, гендерний підхід був частиною програми створення громадянського суспільства у пострадянських країнах. Тому, як зазначають дослідники, перше десятиріччя після розпаду СРСР становлення, піднесення та поширення гендерних студій були результатом дотацій закордонних фондів – Фонду Сороса та К. і Дж. МакАртурів, що мали особливі гендерні програми, Фонду Форда в США та «Будинку наук про людину» в Парижі, німецьких наукових і політичних фондів. З початку XXI ст. в Україні майже безперервно функціонують різні

міжнародні проекти з гендерної тематики, результати яких ставали початком для реалізації наступних. Першим з них стала Програма рівних можливостей «Україна: на шляху до рівності» ПРООН в Україні за підтримки Шведської агенції з питань міжнародної співпраці та розвитку (SIDA), в рамках якої в Україні вийшли друком наукові та методичні напрацювання, почали запроваджуватися гендерні курси, створюватися центри гендерних досліджень, проводиться науково-практичні конференції. Напрацювання, які отримані за час реалізації проекту, стали підґрунтям для масштабного проекту ЄС «Права жінок і дітей в Україні», одним зі складників якого стала «Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні» (ПРМПЖ) ЄС-ПРООН, яка працювала протягом трьох років у трьох напрямках, одним з яких був – впровадження гендерного підходу в систему освіти. Були й інші програми та проекти, які орієнтовані на різні

цільові групи та різні сектори суспільного життя – економіку, соціальну сферу, освіту, культуру, комунікації, ЗМІ тощо. Всі вони певною мірою залучали зацікавлену академічну спільноту України до гендерної проблематики, сприяли поширенню ідей гендерної рівності та накопиченню необхідного інформаційного ресурсу.

Аналіз останніх публікацій. Джерела гендерних студій в Україні припадають на початок 90-х рр., коли ентузіасти – викладачі ВНЗ, дослідники, які прагнули опанувати теоретичні й методологічні здобутки гендерних досліджень Заходу, робили перші спроби застосувати їх на вітчизняному матеріалі. Так, у 1991 р. літературознавиця С. Павличко опублікувала програмну статтю «Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа?» [8], у якій висловила переконання, що українська культура ніколи не стане повноцінною та європейською, поки жінка буде вилучена з історії та суспільства. У тому ж році у Києві при Інституті літератури НАН України дослідниця започаткувала семінар з феміністичної критики, який здійснював активну публіцистичну діяльність. Результати перших розвідок з жіночих та гендерних студій доповідалися на науково-практичних Всеукраїнських конференціях найбільших жіночих організацій – Союзу українок, Жіночої Громади, Спільноти жінок України, які відбувалися протягом 1993-1995 рр. Конференції мали метою обмін науковою інформацією, налагодження зв'язків, формування дослідницького середовища та узагальнення вітчизняних розвідок у сфері гендерних досліджень, у які поступово трансформувалися жіночі студії [1].

З прийняттям Пекінської декларації (1995 р.) жіноча перспектива стає глобалізаційним трендом, що супроводжується не лише посиленням уваги міжнародних структур до жіночих проблем, а й інтенсивним науковим та освітнім обміном щодо цих проблем в країнах Західної Європи та Північної Америки. В Україні у цей період відбувається стрімке переростання жіночих досліджень у гендерні. Причинами, які зумовили цей процес, були: глобалізаційні процеси з їх привертанням уваги до становища жінок; складність соціально-економічних процесів в Україні, які зумовили не тільки погіршення становища жінки, а й чоловіка; суспільні стереотипи та суспільна свідомість, яка визначала жіночі дослідження як феміністичні, а отже, «чужі», «західні» тощо [12, с. 505].

Гендерні дослідження, на думку О. Плахотнік [9], у ці часи формувалися як «елітарно-маргінальна царина міждисциплінарного знання. Елітарність ґрунтувалася на вільному володінні мовами та певному академічному статусі, що давав змогу опрацьовувати тексти з гендерної теорії в бібліотеках західних університетів. Маргінальність нових гендерних студій (невизнання їх наукової

повноцінності класичною академією) пояснювалась «недостатньою дозрілістю» суспільства загалом до гендерної теорії та відповідних політик». З іншого боку, у країнах колишнього Радянського Союзу, за словами Дж. Скотт, політичне й академічне використання поняття «гендер» не несе у собі значення «феміністський», а навпаки, відбиває «політичну нейтральність та академічну респектабельність» [10, с. 14]. Використання у науковій лексиці терміну «гендерні дослідження» розглядається як бажання вберегтися від зайвих нападок, оскільки у вітчизняній науці поняття гендер не пов'язане з негативними визначеннями, на відміну від поняття «фемінізм».

Мета статті – проаналізувати значення жіночих організацій, як агентів інституалізації гендерних досліджень в Україні.

Виклад основного матеріалу. У другій половині 90-х рр. починає формуватися поки ще не розгалужена мережа наукових центрів вивчення жіночої та гендерної проблематики, перші з яких створюються при вищих навчальних закладах у Києві, Харкові, Одесі, Сумах, Львові, Миколаєві тощо. Семінар феміністичної критики, створений С. Павличко у 1998 р. перетворився на Центр Гендерних досліджень, який об'єднав фахівців з різних галузей гуманітарного знання, насамперед літературознавців. Серед засновниць центру В. Агеєва, Н. Зборовська, Т. Гундорова, О. Забужко. На думку дослідниці у галузі політології Т. Журженко [5], Київський центр став проектом «подолання культурного провінціалізму, патріархальної ідеології та постколоніального становища української культури. Пошук феміністичних коренів українського модернізму та його нова «жіноча» інтерпретація є однією зі стратегій утвердження та пропагування європейської ідентичності української культури». Центр у 2000 р. організував літню школу – I Міжнародну літню школу з гендерних студій «Гендер у перехідному суспільстві: соціологічні, культурологічні та політичні перспективи» під керівництвом В. Агеєвої та С. Оксамитної. Центр пізніше перетворився на Київський інститут гендерних досліджень, а той у 2011 р. увійшов до складу Всеукраїнської мережі гендерних дослідників. Досвід Київського національного університету імені Тараса Шевченка щодо підготовки та впровадження курсу лекцій про рівні права та можливості жінок і чоловіків (гендерні питання) Національним планом дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки [11] був рекомендований до вивчення та поширення в інших вищих навчальних закладах.

Різні галузі науки та наукові спільноти виявилися неоднаково чутливими до гендерної проблематики. Найбільш гендерно сензитивними виявилися антропологія, психологія, соціоло-

гія, почасти – філологія та філософія; гендерно несприйнятливими – політологія, історія та економіка. На думку українського соціолога Т. Булавіної – найінтенсивніше поширення гендерних досліджень відбувалося через соціологію [3, с. 352]. Саме з філософсько-соціологічного дисциплінарного дискурсу виник, створений у 1994 р. при Харківському Національному університеті ім. В.Н. Каразіна, Харківський Центр Гендерних Досліджень – перша в Україні університетська програма гендерних студій, що пропонувала навчальні курси або модулі для соціальних дисциплін гендерної тематики [13]. Концепція центру, який очолила І. Жеребкіна, почала формуватися за кілька років до того, коли молоді викладачки харківських ВНЗ організували міський семінар, на якому обговорювалися нові на той час теми: теорія та ідеологія фемінізму, проблеми гендеру тощо. Центр об'єднав науковців, що вивчають філософський аспект місця і ролі жінки в суспільстві та філософські джерела фемінізму. Серед його членів відомі українські дослідники – О. Горошко, С. Жеребкін, Т. Журженко, О. Іванова, І. Ільченко, О. Плахотнік, В. Суковата. Центр працював на двох рівнях – як громадська організація та як університетська програма. Викладачі – учасники цієї програми – розробили понад десять навчальних курсів, які, починаючи з 1995 р., вони викладали для студентів та аспірантів Харківського університету та декількох інших ВНЗ.

Протягом 1997-2009 рр. центром було проведено 13 щорічних літніх шкіл з гендерних досліджень у Форосі. Їх метою було підвищення кваліфікації молодих вчених і викладачів з різних регіонів і гендерних інституцій країн колишнього СРСР в галузі гендерних досліджень. На трижневих навчальних курсах викладали провідні фахівці з країн колишнього СРСР, Північної Америки та Європи [15]. З 1998 р. ХЦГД видавав журнал «Гендерные Исследования» – перший та тривалий час єдиний журнал подібної тематики на пострадянському просторі, а у 2001 р. заснував книжкову серію під такою самою назвою. З 1999 р. центр організував транснаціональну Мережеву програму «Університетська Мережа з гендерних досліджень для країн колишнього СРСР» – унікальний для того періоду ресурс, що містив електронну бібліотеку, бази даних дисертацій, мережевих ресурсів, гендерних модулів та курсів тощо.

Подібні центри, вважає А. Швецова [16], що живуть в електронному просторі та є професійними мережами, місцем теоретичних дискусій, майданчиками, надають можливість публічного висловлення й соціальної дії. Насамперед вони орієнтовані на вчених, що займаються гендерною проблематикою, аспірантів і студентів, які вивчають дане питання – тобто постають засобом гендерної просвіти із величезним освітнім потенціалом.

У 1994 р. співробітниками кафедр історії та філософії Одеської державної академії харчових технологій був утворений Одеський науковий центр жіночих досліджень на чолі з Л. Смоляр. Центр виник спочатку як неформальна група для створення навчальних програм та посібників з гендерної проблематики. На етапі інституціоналізації гендерних досліджень велике значення мало проведення в 1994 і в 1995 рр. двох Міжнародних конференцій з проблем історії та сучасного статусу жіноцтва України, матеріали яких були оприлюднені. Центр, який функціонував як науково-дослідна та культурно-просвітницька організація, у 1997 р. спільно з Гендерним бюро ПРООН провів Перші Одеські Наукові Жіночі Студії [12, с. 203–204]. Вагомим внеском Одеського гендерного центру стали праці його фундаторки – Л. Смоляр, що започаткувала нову для України наукову галузь – жіночу історію.

Розробка та впровадження гендерної проблематики у навчальний процес, розроблення програм спецкурсів та методичних рекомендацій із Women's Studies, підготовку навчальних та методичних посібників, читання лекцій із гендерної проблематики у ВНЗ та для громадськості стали пріоритетними в освітній діяльності Сумського міського гендерного центру, який очолила О. Луценко. У 1998 р. на базі центру та Сумського педагогічного інституту імені А.С. Макаренка створена лабораторія гендерних досліджень (нині науково-дослідний центр гендерної освіти). У складі Лабораторії 5 дослідницьких груп: гендерна педагогіка та психологія; соціальна робота і гендер; гендерні аспекти політичних та правових відносин; культура в гендерному вимірі; гендерні проблеми соціолінгвістики [6, с. 126–127]. Серед учасниць центру – Г. Приходько, О. Гончаренко, О. Полякова та інші.

Науково-дослідний центр «Жінка та суспільство» був створений у 1999 р. у Львові. Його засновниці – молоді дослідниці О. Кісь, В. Серосва, Л. Гентош, О. Маланчук-Рибак намагалися запровадити гендерний підхід в етнографічні дослідження національної культури. Праці О. Кісь цікаві в даному випадку тим, що дозволяють побачити, які можливості відкриває і які обмеження накладає етнографія як особливий тип академічного дискурсу на дослідника, який намагається реалізувати в її межах феміністичний проєкт [5]. Надзвичайна актуальність в процесі національного етнографічних досліджень зумовила те, що в діяльності Львівського центру особливо відчувався специфічний для українського гендерознавства взаємозв'язок феміністичного та націоналістичного дискурсів.

Гендерні центри набували поширення та створювалися в інших містах та ВНЗ країни: у 2000 р. відкрито Херсонський обласний ресурсний

гендерний центр; у 2001 р. – Науковий центр гендерних досліджень при Миколаївському педагогічному університеті; у 2002 р. – Центр гендерних студій при Тернопільському державному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка; у 2003 р. Закарпатський обласний Центр гендерної освіти при Ужгородському національному університеті; у 2007 р. – Центр гендерної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка та інші. Не залишалися осторонь й академічні центри. Так, працівниками відділу соціальної антропології Інституту народознавства НАН України був створений Центр культурно-антропологічних студій [7; 4]. Навколо нього утворилася спільна команда дослідників різних галузей соціогуманітарного знання, яких об'єднують загальні соціально-конструкціоністські методологічні підходи до сексуальності. Центру належала ініціатива кількох академічних міжнародних та національних проектів, найвідомішими став трирічний семінар «Гендер, сексуальність і влада» (2011-2014 рр.), проведений за сприяння Програми розвитку вищої освіти Інституту відкритого суспільства. Проектом, директорами якого були М. Маєрчик, О. Плахотник та О. Боряк, передбачалося запропонувати викладацькій спільноті в пострадянських університетах створити майданчик для фахового обговорення конструкціоністських підходів в аналізі переплетень гендеру, сексуальності та влади. На шести сесіях проекту, тривалістю від тижня до трьох тижнів, які пройшли в Ужгороді, Києві та Будапешті, читали лекції провідні західні вчені. Видатною подією став розроблений Центром університетський підручник «Гендер для медій: підручник з гендерної теорії для соціогуманітарних спеціальностей» (2013 р.) та проведені для підготовки викладання за ним гендерної теорії дві літні школи «Гендерний університет» (2014 і 2015 р.).

Завдяки діяльності гендерних центрів, відбувалося оформлення термінологічного апарату, становлення гендерного дискурсу як міждисциплінарного, формування дослідницької спільноти та експертного кола, розвиток освітнього, наукового та культурного обміну. Оскільки практично всі осередки гендерної освіти та досліджень створено при вищих навчальних закладах, відбувалося впровадження елементів нової парадигми наукового знання у зміст навчання – запроваджувалися навчальні програми, що містили гендерну проблематику, розроблялися спецкурси. Однак, курси гендерного змісту в Україні не стали інтегральним складником вищої освіти, для них не розроблялися державні освітні стандарти, а також не оформився відповідний самостійний напрям наукового пошуку, не вистачало фахівців у цій галузі, наукових публікацій, узагальнюючих праць з теорії й методології гендерних досліджень (підручників, посібників, збірників).

Кількість осередків гендерної освіти після появи у 2009 р. Наказу МОН «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту», що передбачав розширення мережі та активізацію діяльності таких центрів, зростала щороку. У 2011 р. у Харкові, за ініціативи Обласного гендерного ресурсного центру та сприяння Фонд імені Фрідріха Еберта, було створено Мережу центрів гендерної освіти ВНЗ Харкова, до якої у 2012 р. приєдналися гендерні центри ВНЗ інших міст України. Мережа, яка об'єднала гендерні центри, центри гендерної освіти та кафедри гендерних студій ВНЗ, створених за сприяння Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ЄС–ПРООН протягом 2007-2011 рр. Мережа, яка стала Всеукраїнською, на початок 2013 р. об'єднала центри та кафедри 21 ВНЗ різних міст України [14, с. 28]. У 2014 р. її перейменовано у Всеукраїнську мережу осередків гендерної освіти. У тому ж році партнером мережі стало міністерство освіти та науки України. Представниці мережі входять до складу Громадської Ради при МОНУ, від якого отримали пропозицію щодо створення Робочої групи з питань впровадження гендерного складника в систему вищої освіти¹.

Розглядаючи розвиток гендерної теорії, Т. Барчунова [2] нагадує, що на пострадянському просторі суспільні науки тривалий час існували в ізоляції від багатьох наукових і філософських дискусій щодо відносин між статями. Тому на початку 90-х гендерні дослідники опинилися в ситуації мультипарадигмальності та мультитемпорального дискурсу. Для орієнтації в ньому був потрібен час та вироблення власних аналітичних інструментів. До того ж, філософські та методологічні передумови гендерних досліджень, пов'язані з психоаналізом, феноменологією, екзистенціалізмом тощо, у радянському дискурсі розглядалися лише як критика буржуазних теорій, а отже, сформувався «теоретична незбіжність» західної та вітчизняної суспільствознавчої традиції, яка базувалася на одній з інтерпретацій марксизму. Звідси впливає ціла низка особливостей розвитку гендерного аналізу в пострадянському науковому просторі: розширене розуміння «гендеру» та «гендерного підходу»; редуціонізм – прояв фундаменталізму, який прагне звести соціальні явища до якоїсь граничної основи, що по суті суперечить конструктивістському змісту гендерного аналізу; деполітизація західного гендерного дискурсу у вітчизняних інтерпретаціях; практично повна відсутність внутрішньо наукових дискусій та критики.

Є небезпека, наголошує дослідниця, відтворення у гендерних розвідках гендерної асиметрії, по-перше, у сформульованих дослідниками теоретичних поняттях; по-друге, в розумінні завдань,

¹ Всеукраїнська мережа осередків гендерної освіти ВНЗ <http://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/pro-nas>

викладі та інтерпретації результатів емпіричних досліджень; по-третє, в паранауковому дискурсі (книжкових ілюстраціях, жартах). У дослідженнях з гендерної проблематики відбувається:

1) пряме відтворення гендерної асиметрії – трансляція в тій або іншій формі уявлення про вторинність жінки, у тому числі й тоді, коли автори висловлюють скептичне ставлення до проблем соціальної рівності. Інший, дискурсивний, спосіб прямого відтворення асиметрії – посилання на авторів-жінок, як на чоловіків;

2) інверсія асиметрії – її відтворення щодо інших гендерних груп. Вона виявляється в наданні аксіологічної та концептуальної переваги жінкам на шкоду іншим гендерним групам.

Стислий огляд інтеграції гендерних досліджень у вітчизняну науку дозволяє нам зазначити, що цей процес відбувався завдяки ініціативі окремих ентузіастів, за підтримки закордонних фондів та міжнародних організацій, у формі центрів гендерної освіти. Початковий процес накопичення знання за правилом «додати жінку» в традиційні соціальні й гуманітарні дисципліни, яке виявило свою обмеженість. Постала необхідність оформлення жіночих досліджень як самостійних дослідницьких програм. В Україні інституціоналізація жіночих досліджень у систему вищої освіти через введення знань про жінок у традиційні науки викликало дискусію, адже жіноча тематика розчиялася у змісті класичних дисциплін.

Висновок. Тож інституціоналізація гендерних досліджень відбулася завдяки діяльності гендерних центрів, що виникли як жіночі громадські організації, головним чином при закладах вищої освіти. Через них відбувалося впровадження гендерного компонента в зміст навчання вищої школи, головним чином, шляхом внесення відповідних тем до змісту традиційних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, розробку спецкурсів, залучення студентства до гендерних розвідок. Проте, ці процеси, зосереджені, головним чином, у великих академічних та університетських центрах України, не набули масового поширення, адже гендерний дискурс ставить під сумнів підходи, традиційні для соціально-гуманітарних наук, сприймається як ворожий базовим, непорушним цінностям і нормам, оскільки дихотомія статей лежить в основі суспільства та в основі пізньомодерної картини світу. Осередки гендерних досліджень, які стали піонерами гендерної освіти в Україні, використовували у своїй роботі різноманітні форми просвітницької діяльності. Водночас запровадження гендерної тематики до змісту навчання вищих навчальних закладів відбувалося, здебільшого, в закладах соціально-гуманітарного профілю, завдяки діяльності та ентузіазму окремих викладачів за ініціативи громадських та за підтримки міжнародних організацій.

Список використаної літератури:

1. Бабанский Ю.К. О разработке теоретических основ организации психологической службы в советской школе. *Психологическая служба в школе* : В 3 т. Т. 1. Таллин, 1983. С. 3–9.
2. Барчунова Т.В. «Эгоистичный гендер», или Воспроизводство гендерной асимметрии в гендерных исследованиях. *Общественные науки и современность*. 2002. № 5. С.180–192.
3. Булавина Т.В. Первый опыт гендерной социологии в Украине. *Гендерные исследования*. 1999. № 3. С. 352–355.
4. Гендерна освіта в Україні : витоки та історична перспектива. *Гендер в деталях – 19 жовтня 2017 р.* URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/osvita-i-prosvita/genderna-osvita-v-ukraini-vitoki-ta-istorichna-perspektiva-134196.html>
5. Журженко Т. «Небезпечні зв'язки» : націоналізм та фемінізм в Україні. *Україна. Процеси націотворення*. Київ : К.І.С., 2011. С. 138–154.
6. Луценко О.А. Досвід роботи Лабораторії гендерних досліджень Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. *Формування у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ): навчальний посібник / за заг. ред. Н. Світайло*. Суми : Видавництво РА «Хорошие люди», 2013. С. 126 –132.
7. Маєрчик М. Конструкціоністські теорії сексуальності в гуманітаристиці. *The Bridge-Most: Журнал міжнародної асоціації гуманітаріїв*. Vol. 3. № 6 (18). 2014. URL: <http://thebridge-moost.org/конструкціоністські-теорії-сексуаль>
8. Павличко С. Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа? *Слово і час*. 1991. № 6. С. 10–15.
9. Плахотнік О.В. Як змінили гендерні дослідження українську академію й українське суспільство? *The Bridge – Most: Журнал міжнародної асоціації гуманітаріїв*. Volume 3. Issue 3 (15) 2014. URL: <http://thebridge-moost.org/як-змінили-гендерні-дослідження-укра/>
10. Плахотнік О. Про деякі контрверсії гендерної теорії та їх практичні наслідки. *Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерні теорії, гендерні практики: налагоджуючи мости» / Упорядн. О. Плахотнік, Л. Гусякова, Т. Ісаєва*. Харків : Райдер, 2008. С. 10–19.
11. Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки : Постанова Кабінету Міністрів України № 479 від 06 травня 2001 року. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479-2001-%D0%BF>

12. Смоляр Л.О. Самоорганізація жінок та відродження жіночого руху в Україні. *Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні*: Монографія / За загальн. ред. Л.О. Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. С.178–223 URL: http://uamoderna.com/images/biblioteka/Smoliar_books/Smoliar_Zhin_rukh.pdf
13. Смоляр Л.О. Прогрес та перспективи жіночих і гендерних досліджень в Україні. *Проблеми освіти*: науково-методичний збірник. Вип. 36 : Гендер. Київ : Науково-методичний центр вищої освіти, 2004. С. 9–41.
14. ТОП–10 гендерної політики : Програма РАДА : підвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво. Київ, 2015. 48 с.
15. Университетская сеть по гендерным исследованиям для стран бывшего СССР. *Сетевой ресурс для институализации гендерных исследований в системе постсоветского высшего образования*. URL: <http://kcgс.net.ua/kcgс.shtml>
16. Швецова А.В. Гендерное просвещение и интернет : анализ, тенденции и образовательный потенциал Всемирной паутины. Педагогическое образование в России. 2013. № 3. С. 32–36. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gendernoe-prosveschenie-i-internet-analiz-tendentsii-i-obrazovatelnyy-potentsial-vsemirnoy-pautiny>

Vorovka M. Institutionalization of gender studies in Ukraine

This article is dedicated to the issues of gender studies institutionalization in Ukraine. This institutionalization happened thanks to gender centers which had appeared as women non-governmental organizations mainly in higher education institutions. Thanks to those organizations, gender issues were implemented in educational programs of higher education institutions, mainly by adding gender topics to traditional social and humanitarian courses, developing specific courses, involving students into gender research.

Even though these processes were concentrated in big academic and university centers in Ukraine, they haven't become widespread, because gender discourse questions traditional social and humanitarian approaches, sometimes it is perceived as hostile towards traditional values, as dichotomy of genders is a basis of our society and late modern vision of the world. The centers for gender studies which became the pioneers of gender education in Ukraine, used in their work diverse forms of educational activity, such as organizing summer schools and scientific events, trainings, publishing scientific journals, creating libraries and scientific databases, organizing Ukrainian association of gender researchers, organizing a competition of gender researches among students etc. A brief review of the integration of gender studies into national science allows us to note that this process was carried out thanks to the initiative of individual enthusiasts, with the support of foreign funds and international organizations, in the form of centers of gender education. The initial process of knowledge accumulation under the "add a woman" rule to traditional social and humanitarian disciplines, which revealed its limitations. There was a need to design women's research as an independent research program. In Ukraine, the institutionalization of women's studies into the system of higher education through the introduction of knowledge about women in traditional science has caused debate, because women's themes dissolved in the content of classical disciplines. At the same time, implementing of gender topics in the educational programs used to happen mainly in universities with social and humanitarian specialization, thanks to the enthusiasm of some teachers and with initiative of non-governmental organizations and with support of international organizations.

Key words: *gender studies, institutionalization, gender centers, higher education.*